

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра правового забезпечення підприємницької діяльності та
фінансової безпеки
Факультет № 6**

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «Бюджетна система»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

**072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
(фінансова безпека та фінансові розслідування)**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних,
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. № 7

Розглянуто на засіданні кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки факультету №6 протокол від 25.08.2023 р. № 7

Розробники:

Доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки факультету № 6 ХНУВС, к.ю.н., доцент Коробцова Д.В.

Рецензенти:

1. Декан факультету економічних відносин та фінансів Державного біотехнологічного університету, д.е.н, професор Ларіна Т.Ф.
2. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.е.н, доцент Павленко Н.В.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 6 Загальна кількість годин – 180 Кількість тем – 11	07 «Управління та адміністрування» 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	Навчальний курс <u>3</u> (номер) Семестр <u>6</u> (номер) Вид контролю: <u>екзамен</u> (екзамен, залік)
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання		заочна форма навчання
Лекції – <u>44</u> ; (години) Семінарські заняття – <u>44</u> ; (години) Самостійна робота – <u>92</u> . (години)		Лекції – <u>10</u> ; (години) Семінарські заняття – <u>10</u> ; (години) Самостійна робота – <u>160</u> . (години)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: Навчити здобувачів вищої освіти базових знань сутності бюджетних відносин і характеру їх впливу на суспільство та набуття навичок практичного застосування отриманих знань студентами у майбутній професії.

Виробити вміння щодо: фундаментальних теоретичних знань стосовно найбільшої складової макроекономічної сфери – державних фінансів – бюджетної системи та прикладних базових знань з методики бюджетної роботи та проведення розрахунків показників бюджету, а також формування знань щодо стадій бюджетного процесу та його учасників в сучасних умовах економічного розвитку країни та проведення бюджетної політики держави.

Завдання:

- вивчення історичних процесів зародження, становлення та розвитку бюджетних відносин в Україні та окремих зарубіжних держав;
- засвоєння теоретичних основ формування і використання бюджету держави;
- розуміння засад бюджетного устрою і принципів побудови бюджетної системи держави;
- формування теоретичних і практичних знань щодо методів і джерел формування доходів бюджету та напрямів і форм фінансування видатків;
- оволодіння методикою визначення обсягів бюджетних видатків, які забезпечують реалізацію функцій держави;
- формування знань з питань державного кредиту та управління державним боргом.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Бюджетна система» тісно пов'язана з наступними дисциплінами: «Фінанси», «Гроші і кредит», «Фінанси підприємств», «Банківське право» та ін.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

- теоретичні засади формування і використання бюджету держави;
- передумови виникнення бюджету;
- бюджетний процес в Україні та його учасників;
- повноваження учасників бюджетного процесу;
- механізм формування і використання бюджету;
- показники та класифікацію дефіциту бюджету;
- джерела покриття дефіциту бюджету;
- бюджетний устрій і принципи побудови бюджетної системи;
- склад загальнодержавних та місцевих податків і зборів;
- систему бюджетного вирівнювання;
- світові моделі формування та організації міжбюджетних відносин;
- систему доходів бюджету, методи і джерела формування доходів бюджету;
- систему видатків бюджету;
- методику визначення обсягів бюджетних видатків та їх вплив на реалізацію функцій держави;

- механізм здійснення міжбюджетних трансфертів;
- призначення бюджетних видатків на економічну діяльність держави та науки;
- особливості фінансування соціальної сфери;
- групи видатків на національну оборону;
- склад видатків бюджету на міжнародну діяльність (міжнародне співробітництво; реалізація міжнародних угод; міжнародні культурні, наукові та інформаційні зв'язки).

вміти:

- аналізувати причини виникнення дефіциту бюджету в Україні;
- аналізувати бюджетне законодавство;
- розраховувати суми загальнодержавних та місцевих податків;
- аналізувати статті видатків та доходів бюджетів усіх рівнів;
- складати прогнозний баланс;
- планувати кошторисні видатки бюджету на основі нормативів;
- визначати боргове навантаження в Україні на поточний рік.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність		Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі фінансів, банківської справи та страхування в ході професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування окремих методів і положень фінансової науки та характеризується невизначеністю умов і необхідністю врахування комплексу вимог здійснення професійної та навчальної діяльності.
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК-13	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК-3	Здатність до діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у тому числі бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).
	СК-9	Здатність здійснювати ефективні комунікації.
	СК-14	Здатність застосовувати отриманні знання щодо захисту фінансових інтересів

		суб'єктів господарювання правовими засобами.
--	--	--

3. Програма навчальної дисципліни

ТЕМА № 1. «Сутність, призначення і роль бюджету держави».

Становлення бюджетних відносин. Визначення терміну «бюджет». Ознаки та особливості бюджету. Функції бюджету. Сутність розподільної і контрольної функцій. Функціонування бюджету як взаємодія доходів і видатків. Призначення бюджету в ринковій економіці.

ТЕМА № 2. «Бюджет як основний фінансовий план держави».

Бюджет як економічна категорія. Плановість бюджету як основна його ознака. Характеристика показників стану бюджету: рівновага доходів і видатків; бюджетний надлишок (профіцит); бюджетний дефіцит. Бюджетна політика її напрями. Вплив бюджету на соціально-економічні процеси: прямі та непрямі методи. Бюджетний механізм та його характеристика. Об'єктивні та суб'єктивні фактори впливу на бюджет.

ТЕМА № 3. «Бюджетний дефіцит і джерела його фінансування».

Бюджетний дефіцит як економічна категорія. Стани бюджету як фінансового плану: рівновага доходів і видатків; дефіцит; профіцит. Причини виникнення дефіциту бюджету в Україні. Показники дефіциту бюджету. Класифікація дефіциту бюджету: відкритий та прихований; вимушений та свідомий; активний та пасивний. Джерела покриття дефіциту бюджету.

ТЕМА № 4. «Бюджетний устрій та побудова бюджетної системи України».

Характеристика бюджетного законодавства. Поняття про бюджетну систему. Структура, принципи побудови, організація функціонування бюджетної системи України. Складові зведеного бюджету України. Основні напрями розвитку бюджетної системи України. Бюджетний устрій та засади його формування.

ТЕМА № 5. «Міжбюджетні відносини і система бюджетного вирівнювання».

Поняття міжбюджетних трансфертів. Механізм реалізації міжбюджетних відносин. Моделі міжбюджетних відносин. Види міжбюджетних відносин. Форми взаємовідносин між бюджетами: дотації вирівнювання, субвенції, субсидія. Бюджетне регулювання: напрями, методи та форми. Світові моделі формування та організації міжбюджетних відносин.

ТЕМА № 6. «Система доходів бюджету».

Бюджетна класифікація. Класифікація доходів Державного бюджету за різними ознаками. Джерела доходів: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; офіційні трансферти. Доходи місцевих бюджетів та джерела їх формування.

ТЕМА № 7. «Система видатків бюджету».

Сутність видатків Державного бюджету. Класифікація видатків за різними ознаками: функціональна, відомча та економічна. Склад видатків місцевих бюджетів. Кошторисне фінансування. Кошторис бюджетних установ. Види кошторисів.

ТЕМА № 8. «Видатки бюджету на економічну діяльність держави та науки».

Призначення бюджетних видатків на економічну діяльність держави та науки. Характеристика форм бюджетного фінансування: капіталовкладення, операційні витрати, кредити та дотації. Характеристика груп видатків на розвиток промисловості та енергетику. Фінансування видатків на розвиток АПК. Склад та характеристика видатків на транспорт і дорожнє господарство. Видатки на науково-дослідні роботи. Заклади економічного напрямку діяльності: заклади Академії наук України, відомчі заклади, заклади, підпорядковані Міністерству освіти і науки. Проблеми фінансування науки в Україні.

ТЕМА № 9. «Видатки бюджету на соціальний захист населення і соціальну сферу».

Особливості фінансування соціальної сфери. Види соціального захисту населення. Склад соціальної сфери: освіта; охорона здоров'я; соціальний захист та соціальне забезпечення; культура і мистецтво; фізкультура і спорт; наука. Система закладів соціального захисту і соціального забезпечення. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям. Ланки системи освіти та видатки бюджету на освіту. Джерела фінансування наукових досліджень. Групи установ охорони здоров'я та видатки бюджету на фінансування охорони здоров'я. Класифікація закладів і заходів культури і мистецтва та видатки на їх фінансування. Видатки на фінансування фізичної культури і спорту та їх класифікація.

ТЕМА № 10. «Видатки бюджету на оборону та управління».

Групи видатків на національну оборону: прямі, побічні, приховані. Видатки бюджету на міжнародну діяльність: міжнародне співробітництво; реалізація міжнародних угод; міжнародні культурні, наукові та інформаційні зв'язки. Видатки бюджету на правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави.

ТЕМА № 11. «Видатки бюджету на обслуговування державного боргу».

Сутність державного боргу. Класифікація державного боргу: внутрішній та зовнішній. Класифікація зовнішнього державного боргу за типом кредитора і типом боргового зобов'язання. Управління державним боргом та його обслуговування. Боргове навантаження в Україні. Сутність державного кредиту.

4. Структура навчальної дисципліни

**4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні	Самостійна робота	
Семестр № 6							
Тема № 1. Сутність, призначення і роль бюджету держави.	16	4	4	-	-	8	
Тема № 2. Бюджет як основний фінансовий план держави.	16	4	4	-	-	8	
Тема № 3. Бюджетний дефіцит і джерела його фінансування.	16	4	4	-	-	8	
Тема № 4. Бюджетний устрій та побудова бюджетної системи України.	18	4	4	-	-	10	
Тема № 5. Міжбюджетні відносини і система бюджетного вирівнювання.	16	4	4	-	-	8	
Тема № 6. Система доходів бюджету.	18	4	4	-	-	10	
Тема № 7. Система видатків бюджету.	16	4	4	-	-	8	
Тема № 8. Видатки бюджету на економічну діяльність держави та науку.	16	4	4	-	-	8	
Тема № 9. Видатки бюджету на соціальний захист населення і соціальну сферу.	16	4	4	-	-	8	

Тема № 10. Видатки бюджету на оборону та управління.	16	4	4	-	-	8	
Тема № 11. Видатки бюджету на обслуговування державного боргу.	16	4	4	-	-	8	
Всього за семестр № 6:	180	44	44	-	-	92	Екзамен

**4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні	Самостійна робота	
Семестр № 5, № 6							
Тема № 1. Сутність, призначення і роль бюджету держави.	18	2	2	-	-	14	
Тема № 2. Бюджет як основний фінансовий план держави.	18	2	2	-	-	14	
Тема № 3. Бюджетний дефіцит і джерела його фінансування.	18	2	2	-	-	14	
Тема № 4. Бюджетний устрій та побудова бюджетної системи України.	18	2	2	-	-	14	
Тема № 5. Міжбюджетні відносини і система бюджетного вирівнювання.	18	2	2	-	-	14	
Тема № 6. Система доходів бюджету.	14	-	-	-	-	14	
Тема № 7. Система видатків бюджету.	14	-	-	-	-	14	
Тема № 8. Видатки бюджету на економічну діяльність держави та науку.	14	-	-	-	-	14	
Тема № 9. Видатки бюджету на соціальний захист населення і соціальну сферу.	16	-	-	-	-	16	

Тема № 10. Видатки бюджету на оборону та управління.	16	-	-	-	-	16	
Тема № 11. Видатки бюджету на обслуговування державного боргу.	16	-	-	-	-	16	
Всього за семестр № 6:	180	10	10	-	-	160	Екзамен

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
Тема № 1. Сутність, призначення і роль бюджету держави.		Климаш Н.І., Багацька К.В., Дем'яненко І.В. та ін.; за заг. ред. Говорушко Т.А. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2018. 288 с. Сорока Р.С., Благун І.Г. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 236 с.
	Становлення бюджету України в період існування Київської Русі і Галицько-Волинського князівства та польсько-литовської доби (XIV-XVI ст.). Становлення бюджету України в 1917-1922 рр. XX ст. Становлення бюджетних відносин у Франції. Поняття, сутність, напрями бюджетної політики. Взаємозв'язок бюджету та соціально-економічних процесів.	
Тема № 2. Бюджет як основний фінансовий план.		
	Законодавча і нормативна база функціонування бюджетної системи України. Переваги і недоліки бюджетної системи, побудованої за принципом єдності. Сучасна бюджетна система України. Сучасна бюджетна система Франції. Сучасна бюджетна система США.	Про банки і банківську діяльність: закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30. [Електронний ресурс] – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14 Про Державний бюджет України на 2023 рік: закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. 2022. [Електронний ресурс] – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки, О.П., Гетманець. Харків : Екограф, 2015. 500 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/
Тема № 3. Бюджетний дефіцит і джерела його фінансування.		Про Державний бюджет України на 2023 рік: закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. 2022. [Електронний ресурс] – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text Фінансове право : підручник / О.М. Бандурка, О.П. Гетманець, Ю.М.
	Основні заходи щодо зменшення дефіциту державного бюджету. Структура і динаміка внутрішнього державного боргу України.	

		<p>Структура і динаміка зовнішнього державного боргу України.</p> <p>Негативні наслідки побудови облігаційної піраміди в Україні.</p> <p>Напрями управління державним боргом.</p>	<p>Жорнокуй та ін.; за заг. ред. О.П. Гетманець; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2018. 391 с. // URL: https://lib.univd.edu.ua/elcat/alog?tab=f258003477cf53230c46ce077f38c4de</p>
		Тема № 4. Бюджетний устрій та побудова бюджетної системи України.	<p>Про банки і банківську діяльність: закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30. [Електронний ресурс] – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14</p> <p>Климаш Н.І., Багацька К.В., Дем'яненко І.В. та ін.; за заг. ред. Говорушко Т.А. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2018. 288 с.</p>
		<p>Стадії бюджетного процесу в Україні.</p> <p>Учасники бюджетного процесу в Україні.</p> <p>Стадії бюджетного процесу на місцевому рівні і їх характеристика.</p> <p>Стадії бюджетного процесу на загальнодержавному рівні і їх характеристика.</p> <p>Бюджетне планування в Україні.</p> <p>Бюджетні призначення.</p>	
		Тема № 5. Міжбюджетні відносини і система бюджетного вирівнювання.	<p>Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. за № 254к/96-ВР. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 1996. № 30. – Ст. 141. // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80</p> <p>Климаш Н.І., Багацька К.В., Дем'яненко І.В. та ін.; за заг. ред. Говорушко Т.А. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2018. 288 с.</p>
		<p>Закріплені і регулюючі податки і збори.</p> <p>Субсидіювання та його види: субсидії, субвенції, дотації.</p> <p>Взаємні розрахунки між бюджетами, причини їх виникнення і порядок проведення.</p> <p>Фактори, що визначають порядок і пропорції розподілу видатків між бюджетами.</p> <p>Методи бюджетного регулювання.</p>	
		Тема № 6. Система доходів бюджету.	<p>Про Державний бюджет України на 2023 рік: закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. 2022. [Електронний ресурс] – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text</p> <p>Фінансове право : підручник / О.М. Бандурка, О.П. Гетманець, Ю.М. Жорнокуй та ін.; за заг. ред. О.П. Гетманець; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2018. 391 с. // URL: https://lib.univd.edu.ua/elcat/alog?tab=f258003477cf53230c46ce077f38c4de</p>
		<p>Сутність та характеристика доходів бюджету.</p> <p>Внутрішні та зовнішні чинники рівня доходів Державного бюджету України.</p> <p>Непрямі податки та їх роль і доходах бюджету.</p> <p>Прямі податки та їх роль у доходах бюджету.</p> <p>Неподаткові доходи Державного бюджету України.</p> <p>Неподаткові доходи бюджетів місцевого самоврядування.</p>	
		Тема № 7. Система видатків бюджету.	<p>Про Державний бюджет України</p>

	<p>Механізм видатків Державного бюджету України.</p> <p>Склад і структура видатків Державного бюджету України.</p> <p>Склад і структура видатків місцевих бюджетів в Україні.</p> <p>Права і обов'язки розпорядників бюджетних коштів у бюджетному процесі.</p> <p>Видатки, які передбачені функціональною класифікацією.</p>	<p>на 2023 рік: закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. 2022. [Електронний ресурс] – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text</p> <p>Климаш Н.І., Багацька К.В., Дем'яненко І.В. та ін.; за заг. ред. Говорушко Т.А. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2018. 288 с.</p>
	<p>Тема № 8. Видатки бюджету на економічну діяльність держави та науку.</p> <p>Видатки бюджету на промисловість і енергетику в Україні.</p> <p>Видатки бюджету на сільське господарство в Україні.</p> <p>Видатки бюджету на ремонт, реконструкцію та утримання автомобільних доріг в Україні.</p> <p>Видатки бюджету на комунальне господарство.</p> <p>Видатки на фінансування міського транспорту.</p>	<p>Сорока Р.С., Благун І.Г. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 236 с.</p> <p>Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки, О.П., Гетманець. Харків : Екограф, 2015. 500 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/</p>
	<p>Тема № 9. Видатки бюджету на соціальний захист населення і соціальну сферу.</p> <p>Бюджетне фінансування дошкільних закладів в Україні.</p> <p>Бюджетне фінансування загальноосвітніх шкіл в Україні.</p> <p>Бюджетне фінансування вищої освіти в Україні.</p> <p>Бюджетне фінансування охорони здоров'я в Україні.</p> <p>Бюджетне фінансування соціально-культурних послуг в Україні.</p>	<p>Климаш Н.І., Багацька К.В., Дем'яненко І.В. та ін.; за заг. ред. Говорушко Т.А. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2018. 288 с.</p> <p>Фінансове право : підручник / О.М. Бандурка, О.П. Гетманець, Ю.М. Жорнокуй та ін.; за заг. ред. О.П. Гетманець; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2018. 391 с. // URL: https://lib.univd.edu.ua/elcat/alog?tab=f258003477cf53230c46ce077f38c4de</p>
	<p>Тема № 10. Видатки бюджету на оборону та управління.</p> <p>Показники, від яких залежить заробітна плата військово службовців.</p> <p>Видатки бюджету на оборону згідно функціональної класифікації.</p> <p>Розмір видатків Державного бюджету на національну оборону.</p>	<p>Сорока Р.С., Благун І.Г. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 236 с.</p> <p>Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки, О.П., Гетманець. Харків : Екограф, 2015. 500 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/</p>

		Контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, які спрямовуються на правоохоронну діяльність. Характеристика поняття «міжнародна безпека».	
	Тема № 11. Видатки бюджету на обслуговування державного боргу.	Напрями управління державним боргом. Правова база управління державним боргом. Складові державного зовнішнього боргу. Види розрахунку розміру державного боргу. Конверсія, консолідація та уніфікація.	Сорока Р.С., Благун І.Г. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 236 с. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки, О.П., Гетманець. Харків : Екограф, 2015. 500 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

1. Зародження економічних відносин у перших цивілізаціях.
2. Економічні відносини у країнах Стародавнього Сходу.
3. Економічні відносини у країнах Стародавньої Греції.
4. Економічні відносини в Стародавньому Римі та Римській Імперії.
5. Внесок стародавніх мислителів у розвиток бюджетних відносин.
6. Становлення бюджетних відносин в Англії.
7. Зародження та становлення бюджетних відносин у Франції.
8. Роль бюджетних відносин у процесі здобуття незалежності Сполученими Штатами Америки.
9. Зародження бюджетних відносин у Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві.
10. Бюджетні відносини в Україні часів Польсько-Литовської доби.
11. Бюджетні відносини Запорізької Січі та Гетьманщини.
12. Особливості бюджетних відносин на Українських землях, що перебували під юрисдикцією Австрійської та Австро-Угорської імперій.
13. Розвиток бюджетних відносин в Україні в період 1917-1922 років.
14. Бюджетні відносини в Україні.
15. Становлення бюджетних відносин в Україні після здобуття незалежності.
16. Принципи бюджетного устрою України.
17. Бюджетний процес України.
18. Бюджетна класифікація.
19. Організація виконання державного бюджету України.
20. Характеристика централізованих державних фондів України.
21. Правові акти у сфері бюджетних відносин та їх функції.
22. Порядок затвердження і виконання державного бюджету.
23. Бюджетна класифікація України.

24. Пріоритетні напрями бюджетної політики у соціальній сфері.
25. Джерела бюджетних надходжень.
26. Форми міжбюджетних відносин.
27. Зведений бюджет як сукупність усіх складових бюджетної системи.
28. Порядок регулювання і перерозподілу доходів між рівнями бюджетної системи.
29. Організація фінансування витрат державного бюджету.
30. Роль державних органів у забезпеченні реалізації бюджетної політики держави.

5.1.2. Теми наукових робіт

1. Роль Державного бюджету України у становленні ринкових відносин.
2. Бюджетний дефіцит, його характеристика, шляхи і методи ліквідації.
3. Бюджетний устрій і бюджетна система України, розвиток, становлення.
4. Порядок і принципи розподілу доходів і видатків між ланками бюджетної системи України.
5. Склад, структура та динаміка доходів і видатків Державного бюджету України.
6. Склад, структура та динаміка доходів і видатків місцевих бюджетів.
7. Бюджетне регулювання як засіб координації фінансової системи України і збалансування бюджетів.
8. Бюджетний процес, його зміст і особливості на різних рівнях державного управління.
9. Особливості складання, розгляду та затвердження місцевих бюджетів.
10. Організація виконання бюджету в сучасних умовах.
11. Позабюджетні фонди, їх призначення та використання.
12. Особливості складання, розгляду та затвердження Державного бюджету України.
13. Соціальна програма розвитку України та роль бюджету в її виконанні.
14. Організація контрольно-ревізійної роботи фінансових органів з виконання бюджетів.
15. Зміст, принципи та особливості податкової політики України в умовах ринкової економіки.
16. Платежі в бюджет юридичних осіб, їх економічний зміст і роль у доходах бюджету.
17. Економічна та контрольна робота фінансових органів у процесі справляння податку на додану вартість.
18. Система неподаткових доходів бюджету, їх характеристика, порядок перерахування та сплати.
19. Бюджетне регулювання зовнішньоекономічної діяльності України.
20. Інформаційне забезпечення бюджетної системи.
21. Виникнення та становлення бюджетних відносин на території України.
22. Бюджетна політика як важлива сфера діяльності держави.

23. Роль бюджетного механізму в регулюванні економічних і соціальних процесів в Україні.

24. Податкова система та її роль у формуванні бюджетів.

25. Управління державним боргом та його обслуговування.

26. Казначейська система виконання державного бюджету.

27. Організація, і порядок виконання дохідної частини бюджету.

28. Організація і методи фінансування видатків бюджету.

29. Звітність про виконання бюджету.

30. Види, форми і методи бюджетного контролю.

6. Методи навчання

Оволодіння знаннями даного предмета забезпечується поєднанням таких різних форм і методів навчання, як лекції та семінарські заняття й самостійна робота. Ґрунтовнішому вивченню окремих тем сприяють написання рефератів, участь у роботі наукових гуртків, науково-практичних конференцій, семінарів, олімпіад.

Метою лекційного курсу є аналіз та формування у студентів знань законодавства, що регулює відносини, що виникають при акумуляції коштів у розпорядженні держави та органів місцевого самоврядування та використанні цих коштів для забезпечення виконання завдань і функцій держави в цілому.

Аудиторні заняття проводяться у формі лекційних і семінарських занять, на яких студенти повинні закріпити знання про особливості, притаманні регулюванню відносин, що виникають у сфері мобілізації, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів держави та органів місцевого самоврядування з метою забезпечення реалізації їх завдань і функцій, а також набути навички правозастосування у даній сфері.

Лекційні заняття передбачають викладення нового теоретичного матеріалу викладачем, за своїм змістом лекції охоплюють основний теоретичний матеріал найважливіших тем навчальної дисципліни. Лекції є основним джерелом знань, які проводяться в класичній академічній формі. Метою лекційного курсу є формування у студентів комплексу сучасних знань, вмінь та навичок у сфері фінансово-правових відносин. Для досягнення названої мети необхідним уявляється вивчення сучасної наукової та навчальної літератури з фінансового права; аналіз європейського законодавства, а також міжнародних нормативно-правових актів та ін.

Семінарське заняття – форма навчального заняття, під час якого викладач організує обговорення попередньо визначених питань, до яких студенти повинні самостійно готувати тези виступів; вміти формулювати визначення основних понять сучасного фінансового права; добирати нормативні акти, які регламентують певні питання мобілізації, розподілу та використання грошових коштів до фондів держави та органів місцевого самоврядування; застосовувати норми Бюджетного кодексу України до конкретних правових ситуацій.

Самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом студентом у час, вільний від аудиторних навчальних занять, яка

складається з опрацювання конспекту лекцій, підготовки до практичних занять, самостійного освоєння навчального матеріалу по окремим темам, щодо яких не передбачені аудиторні заняття, ознайомлення з нормативними актами та рекомендованою літературою, а також самостійне виконання індивідуальних завдань, передбачених цією програмою.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення навчальної дисципліни: підручники, навчальні та навчально-методичні посібники та матеріали, конспект лекцій викладача, методичними рекомендаціями тощо. Для самостійної роботи студентів також рекомендується відповідна наукова та фахова монографічна та періодична література.

Самостійна робота передбачає виконання доповідей, рефератів.

Критерії оцінювання під час вивчення навчальної дисципліни: студенти повинні отримати 2 і більше позитивних оцінки з дисципліни протягом вивчення загальної та спеціальної частини фінансового права.

7. Перелік питань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Економічна природа і суть бюджету.
2. Яке призначення бюджету в економіці держави.
3. Охарактеризуйте основні етапи становлення й розвитку бюджетної системи України.
4. Призначення і роль бюджету.
5. Дайте визначення бюджетної системи держави.
6. Як використовується бюджет у процесах регулювання економікою та забезпечення добробуту населення?
7. Дайте визначення бюджетного устрою.
8. Охарактеризуйте бюджетну систему України.
9. Які основні напрямки вдосконалення бюджетного процесу?
10. Назвіть складові бюджетної системи України.
11. Дайте визначення бюджетного механізму.
12. Які принципи побудови бюджетної системи держави?
13. Яка роль бюджетного механізму в економіці держави?
14. Дайте визначення бюджетного регулювання.
15. Що є правовою основою бюджетної системи?
16. Назвіть складові бюджетного механізму.
17. Охарактеризуйте складові елементи бюджетного механізму.
18. Як використовується бюджетний механізм для активізації економічного зростання?
19. Кількісна та якісна характеристики бюджетного механізму.
20. Функції, до яких зводиться призначення бюджетного механізму.
21. Дайте визначення бюджетної політики.
22. Що визначає зміст бюджетної політики?
23. Яка основна мета бюджетної політики?
24. Які чинники визначають бюджетну політику?

25. Назвіть основні завдання бюджетної політики.
26. Охарактеризуйте напрями бюджетної політики на сучасному етапі.
27. Дайте визначення системи доходів бюджетів.
28. З яких груп складаються доходи бюджету?
29. Охарактеризуйте податкову систему України, її склад.
30. Дайте характеристику податкових надходжень.
31. Склад та характеристика доходів від операції з капіталом, як складової доходів бюджетів України.
32. Склад та характеристика офіційних трансфертів, як складової доходів бюджетів України.
33. Склад та характеристика цільових фондів, як складової доходів бюджетів України.
34. Склад та характеристика неподаткових надходжень, як складової доходів бюджетів України.
35. У яких розмірах здійснюються внески до Пенсійного фонду України?
36. У яких розмірах здійснюються внески до фондів соціального страхування?
37. У чому полягає призначення бюджетних видатків?
38. Охарактеризуйте склад та структуру видатків бюджетів України?
39. Які принципи побудови системи доходів держави?
40. Класифікація видатків за функціями, які виконує держава.
41. Класифікація видатків за економічними ознаками.
42. Дайте визначення субсидії, трансфертних платежів та субвенції.
43. Бюджетне фінансування: сутність та принципи на яких здійснюється.
44. В чому полягає призначення державного бюджету?
45. Охарактеризуйте доходи державного бюджету.
46. Які видатки здійснюються з державного бюджету?
47. Що таке бюджетний дефіцит?
48. Яку роль відіграє бюджет розвитку у здійсненні інвестиційної діяльності держави?
49. У чому полягає економічна суть і призначення місцевих бюджетів?
50. Охарактеризуйте види місцевих бюджетів.
51. Назвіть доходи, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування.
52. Які критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами?
53. Що таке міжбюджетні відносини і яка мета їх регулювання?
54. Яку роль відіграє бюджет розвитку в забезпеченні інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування?
55. Дайте визначення бюджетного процесу і назвіть його основні стадії.
56. Охарактеризуйте порядок складання і розгляду державного бюджету.
57. Які функції Міністерства фінансів у бюджетному процесу?
58. Який порядок складання, розгляду і затвердження місцевих бюджетів?
59. Які законодавчі акти регулюють бюджетний процес і бюджетні процедури?

60. Дайте визначення бюджетного планування?
61. Які функції бюджетного планування?
62. Назвіть принципи і завдання бюджетного планування.
63. Що таке бюджетна програма?
64. На яких принципах ґрунтується розроблення й використання бюджетних програм?
65. Які показники використовуються для оцінки виконання бюджетної програми?
66. Охарактеризуйте основні методи бюджетного прогнозування?
67. Яке призначення і роль витрат на державне управління?
68. Охарактеризуйте економічний зміст і необхідність видатків на національну оборону?
69. Яка структура видатків на правоохоронну діяльність?
70. Охарактеризуйте систему видатків бюджету на соціальний захист населення.
71. Які призначаються види державної допомоги сім'ям з дітьми?
72. Який порядок призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям?
73. Яким категоріям громадян надаються житлові субсидії?
74. Яким чином здійснюється індексація грошових доходів населення?
75. Які особливості організації фінансової діяльності соціально-культурних закладів?
76. Охарактеризуйте кошторис доходів та видатків бюджетної установи.
77. Які види позабюджетних коштів надходять у розпорядження бюджетної установи?
78. Які напрями вдосконалення планування витрат бюджетних установ?
79. У чому полягає економічне і соціальне значення видатків на освіту?
80. Охарактеризуйте склад видатків на освіту.
81. Як визначити обсяг витрат на фінансування загальноосвітньої школи?
82. Який склад витрат на дитячі дошкільні установи?
83. Перелічіть платні послуги державних навчальних закладів.
84. Які особливості і принципи фінансування науково-дослідних робіт?
85. Охарактеризуйте призначення і роль витрат на охорону здоров'я.
86. Яка структура витрат на охорону здоров'я?
87. Як здійснюється планування витрат установ охорони здоров'я?
88. Який порядок планування витрат бюджетів на охорону здоров'я?
89. Який склад витрат на фізичну культуру?
90. Обґрунтуйте необхідність витрат на розвиток економіки.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контролю.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути екзамени (комплексні екзамени); тести; наскрізні проекти; командні проекти; аналітичні

звіти, реферати, есе; розрахункові та розрахунково-графічні роботи; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; завдання на лабораторному обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль. До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських, практичних, лабораторних занять;
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, практичних та лабораторних занять і має за мету перевірку засвоєння знань, умінь і навичок студентом (студентом, слухачем) з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну та індивідуальну роботи виставляються в журнали обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські, практичні, лабораторні тощо); самостійна та індивідуальна роботи (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виконання розрахункових завдань, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, розроблення спеціальних технічних пристроїв і приладів, моделей, комп'ютерних програм, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у вигляді, передбаченому в робочій програмі навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\begin{array}{l} \text{Загальна кількість} \\ \text{балів (перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} = \left(\begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{навчальних занять} \\ \text{за семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{самостійної} \\ \text{роботи за семестр} \end{array} \right) / 2 \cdot 10$$

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-

накопичувальна інформація, яка реєструються в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках студентів (студентів, слухачів), залікових книжках. ***Присутність студентів (студентів, слухачів) на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.*** Якщо студент (студент, слухач) не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (екзамену, заліку) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівники.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

$$\frac{\text{Підсумкові бали навчальної дисципліни}}{\text{Підсумкові бали за поточний семестр}} = \frac{\text{Підсумкові бали за поточний семестр}}{\text{Підсумкові бали за попередній семестр}} + \frac{\text{Підсумкові бали за попередній семестр}}{\text{Підсумкові бали за поточний семестр}} : 2$$

У цьому розділі також повинні бути розроблені чіткі критерії оцінювання здобувачів вищої освіти під час поточного контролю (*робота на семінарських, практичних, лабораторних та інших аудиторних заняттях, самостійна робота, виконання індивідуальних творчих завдань*) та підсумкового контролю. Кафедра визначає вимоги до здобувачів стосовно засвоєння змісту навчальної дисципліни, а саме: кількість оцінок, яку він повинен отримати під час аудиторної роботи, самостійної роботи. Наприклад:

Робота під час навчальних занять	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок	Підготувати реферат, підготувати конспект за темою самостійної роботи, виконати практичне завдання тощо	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
97-100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» – теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою
94-96			
90-93			
85-89	Добре («зараховано»)	B	«Дуже добре» – теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані, якість виконання жодного з них не оцінена мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією-двома значними помилками.
80-84			
75 – 79		C	«Добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками або з однією-двома значними помилками.
70-74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не носять істотний характер, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконана, деякі з виконаних завдань містять помилки, робота з трьома значними помилками
65-69			
60-64		E	«Достатньо» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи не сформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана або якість виконання деяких з них оцінена числом балів, близьким до мінімального, робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки
40-59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково, потрібні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконана, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
21-40			
1–20		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєний, потрібні практичні навички роботи несформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значного підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література

Основна

1. Климаш Н.І., Багацька К.В., Дем'яненко І.В. та ін.; за заг. ред. Говорушко Т.А. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2018. 288 с.
2. Сорока Р.С., Благун І.Г. Бюджетна система : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 236 с.
3. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки, О.П., Гетманець. Харків : Екограф, 2015. 500 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>
4. Фінансове право : підручник / О.М. Бандурка, О.П. Гетманець, Ю.М. Жорнокуй та ін.; за заг. ред. О.П. Гетманець; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2018. 391 с. // URL: <https://lib.univd.edu.ua/elcat/alog?tab=f258003477cf53230c46ce077f38c4de>

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. за № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. – Ст. 141. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Бюджетний кодекс України // Офіційний вісник України від 13.08.2010., № 59. – Стор. 9. – Ст. 20-47. [Електронний ресурс] – URL: <https://data.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Про банки і банківську діяльність: закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III // *Відомості Верховної Ради України*. – 2001. – № 5. – Ст. 30. [Електронний ресурс] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Про Державний бюджет України на 2023 рік: закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. 2022. [Електронний ресурс] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст.365 – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/996-14>
6. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

Додаткова

1. Баула О.В., Голюк В.Я., Салабай В.О. Державний борг України: оцінка поточного стану та напрями оптимізації його рівня та структури//Економічний форум. 2017. №2. с. 238-241.
2. Боровик П.М., Ролінський О.В., Мазур К.М. Вітчизняна практика та зарубіжний досвід бюджетних відносин на рівні місцевих бюджетів // *Облік і Фінанси*. 2015. № 1 (67) с. 51-57.
3. Гнидюк І.В. Децентралізація бюджетної системи: досвід Словаччини та перспективи для України // *Облік і Фінанси*. 2015. № 3 (69). с. 80-87.
4. Гетманець О.П. [Правова природа відповідальності за порушення](#)

бюджетного законодавства. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 198-202. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/35bc251e-afc8-49e1-8b88-b5af26981f72/content>

5. Коробцова Д.В., Кирєєва І.В. Роль конституційних принципів у регулюванні бюджетних правовідносин. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 206-209. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6accaee1-476c-4b7d-8733-38177bc5e376/content>

6. Принципи бюджетного права України: монографія / О.П. Гетьманець, Д.В. Коробцова. Харків: Панов, 2017. С. 292. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6491>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інституційний Репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ [Електронний ресурс] – URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>

2. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: www.bank.gov.ua

3. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: <https://www.me.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: www.minfin.gov.ua

6. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку – Режим доступу: www.ssmc.gov.ua

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: www.ukrstat.gov.ua

8. Офіційний сайт законодавства України [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>